

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації УСМАНОВА Руслана Абдішекуровича на тему: «Кримінальна відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій із використанням комп'ютерної техніки», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»)

Дисертаційне дослідження Усманова Руслана Абдішекуровича на тему «Кримінальна відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій із використанням комп'ютерної техніки», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (галузь знань 08 «Право») виконана у Луганському державному університеті внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ 31 листопада 2018 року (протокол № 6). Тема відповідає науковому напрямку «кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» в межах спеціальності 081 «Право».

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Усманова Руслана Абдішекуровича на тему «Кримінальна відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій із використанням комп'ютерної техніки» підготовлений за результатами попереднього розгляду цієї дисертації та публічної презентації Усмановим Р. А. наукових результатів зазначеної дисертації, який відбувся 26 грудня 2024 року на засіданні кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1.

Рецензенти:

1) науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Письменський Є.О.;

2) завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Удод А.М.

За результатами засідання було складено наступний висновок.

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Стрімкий розвиток технологій сприяє розширенню сфер їхнього застосування. Водночас ці переважно позитивні процеси супроводжуються появою нових загроз, які потребують відповідного кримінально-правового реагування. Окрім цього, спостерігається суттєва трансформація традиційних злочинних посягань. Однією з актуальних проблем для правоохоронних органів є пошук ефективних механізмів протидії злочинам проти власності, що здійснюються із використанням комп'ютерних технологій. У 2023 році кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за фактами шахрайства перевищила 82 тисячі, що стало найбільшим показником серед усіх

кримінальних правопорушень.

В умовах воєнного стану та необхідності концентрації ресурсів на захист держави питання боротьби з «комп'ютерним» шахрайством набуває особливої значущості. Злочинці намагаються скористатися панікою, тривожністю та нестабільністю в суспільстві, щоб активізувати свою діяльність. Тому дослідження ефективності кримінально-правових механізмів протидії таким правопорушенням є важливим як для захисту прав громадян, так і для забезпечення національної безпеки.

Наукові дослідження у сфері кримінального права містять ґрунтовний аналіз впливу інформатизації на злочинність, а також технологічних змін у сфері злочинних посягань на власність. Зокрема, проблематику впливу інформатизації на криміногенну ситуацію вивчали В. О. Голубєв, М. В. Карчевський, Н. А. Савінова, Д. С. Азаров, С. О. Орлов, С. В. Дрьомов, Т. В. Міхайліна, О. О. Кирбят'єв, М. В. Рудик, Ю. А. Бельський, М. В. Пługатир, М. О. Кравцова. Запобігання та протидію шахрайству, пов'язаному з використанням електронних комунікацій, на дисертаційному рівні досліджували Л. В. Лефтеров та С. В. Шапочка. Питання кримінальної відповідальності за злочини проти власності, що вчиняються із застосуванням інформаційних технологій, розглядали у своїх працях Б. Г. Розовський, В. О. Навроцький, О. О. Дудоров, П. С. Берзін, М. М. Панов, О. В. Кришевич.

Попри значну кількість наукових досліджень, дискусії тривають. Відсутня єдність у визначенні понять «комп'ютерний злочин» і «кіберзлочин». Недостатньо опрацьовані питання розмежування шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій із використанням комп'ютерної техніки, та злочинів у сфері інформаційних технологій. Також залишається невирішеним питання кримінально-правової кваліфікації несанкціонованих транзакцій у платіжних системах. Судова практика у кваліфікації шахрайства, пов'язаного з використанням комп'ютерної техніки, є неоднозначною, що призводить до різних правових оцінок подібних випадків.

2. Наукова новизна результатів дослідження.

Дисертація Р.А. Усманова є завершеним науковим дослідженням, присвяченим проблемам кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із шахрайством, вчиненим шляхом незаконних операцій із використанням комп'ютерної техніки.

У результаті проведеного дослідження дисертація є першим комплексним дослідженням кримінальної відповідальності за шахрайство, вчинюване шляхом незаконних операцій із використанням ЕОТ, в якому містяться рекомендації щодо правильної кримінально-правової кваліфікації, відповідних засобів кримінально-правового реагування, пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства. Основні положення, що становлять наукову новизну дисертації та виносяться на захист, полягають у тому, що:

уперше:

- доведено, що коли шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій із використанням ЕОТ, здійснюється щодо безготівкових грошей, безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини власності, опосередковані використанням банківських рахунків та електронних платіжних систем;

- обґрунтовано, що специфіка відносин власності, опосередкованих використанням банківських рахунків та електронних платіжних систем, як об'єкта шахрайства, конкретизується у таких ознаках як реквізити договору банківського обслуговування, реквізити банківського рахунку потерпілої особи, реквізити договору на отримання платіжних послуг, реквізити платіжної картки потерпілої особи, дані щодо ініційованих винною особою транзакцій із рахунку потерпілої особи;

- обґрунтовано, що безготівкові гроші, як предмет злочинного впливу шахрайства, являють собою вид права на майно, а саме право потерпілої особи вимагати від банку певну суму коштів та зобов'язання банку виконати цю вимогу;

- у випадках, коли шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій із використанням ЕОТ, здійснюється щодо віртуальних активів (криптовалюти), безпосереднім об'єктом запропоновано вважати суспільні відносини власності, опосередковані використанням платіжних систем віртуальних активів;

- обґрунтовано, що специфіка власності, опосередкованих використанням платіжних систем віртуальних активів, як об'єкта шахрайства, конкретизується у таких ознаках як публічні адреси потерпілої та винної осіб, реквізити транзакцій (геш, дата та час, входи, виходи, розмір комісії, номер блоку), у результаті яких потерпіла особа отримала віртуальний актив, реквізити транзакції (транзакцій), ініційованих винною особою;

- віртуальні активи, як предмет злочинного впливу шахрайства, визначено як нематеріальні блага, які є об'єктом цивільних прав потерпілої особи, мають вартість та виражені сукупністю даних в електронній формі, що підтримується системою забезпечення обороту віртуальних активів, щодо яких винна особа намагається здійснити незаконну транзакцію;

- обґрунтовано, що особливість об'єктивної сторони шахрайства, яке вчиняється шляхом незаконних операцій із використанням ЕОТ, щодо безготівкових грошей полягає в тому, що винна особа обманним шляхом спонукає банк-емітент виконувати дії, які не були санкціоновані законним власником;

- опосередкований обман у випадку коли здійснюється несанкціонована транзакція у віртуальних активах визначено як такий, що полягає у повідомленні учасникам платіжної системи віртуальних активів неправдивих відомостей про те, що особа, який належить віртуальний актив, ініціює транзакцію свого активу;

- електронно-обчислювальна техніка, як знаряддя шахрайства, визначена як функційні блоки, що можуть виконувати значні обчислення, зокрема багаточислові арифметичні та логікові операції без втручання

людини, що використовуються для заволодіння чужим майном або правом на майно, здійснення обману або зловживання довірою;

- обґрунтовано, що положення ч. 4 ст. 190 КК не забезпечують нормативного відображення суспільної небезпечності шахрайства, вчиненого з використанням комп'ютерної техніки; запропоновано виключення кваліфікуючої ознаки «вчинене шляхом незаконних операцій із використанням ЕОТ» зі змісту статті 190 КК;

- правову оцінку підвищеної суспільної небезпечності шахрайства, «обтяженого» вчиненням небезпечних дій щодо функціонування комп'ютерної техніки, запропоновано давати у вигляді кримінально-правової кваліфікації за сукупністю;

удосконалено:

- класифікацію посягань на власність, вчинюваних із використанням комп'ютерної техніки;

- визначення ключових тенденцій судової практики протидії шахрайству з використанням ЕОТ; підтверджено відсутність сталої судової практики щодо кримінально-правової кваліфікації; близькі за обставинами вчинення випадки отримують різну кримінально-правову оцінку; причому, кримінально-правове реагування на випадки шахрайства, вчиненого з використанням комп'ютерної техніки, є більш ліберальним, ніж реагування на шахрайство в цілому та реагування на кримінальні правопорушення проти власності;

- аргументацію недоцільності зменшення віку кримінальної відповідальності за досліджуване кримінальне правопорушення; за гіпотезу для подальших досліджень, запропоноване розуміння розширення сучасних процесів інформатизації як одного з чинників збільшення серед засуджених за шахрайство частки осіб віком від 30 до 50 років, а також зменшення частки осіб із вищою освітою;

отримали подальший розвиток:

- поділ досліджуваних кримінальних правопорушень залежно особливостей кримінально-правової кваліфікації на шахрайство, вчинене з використанням комп'ютерної техніки, яке підлягає кваліфікації тільки за ст. 190 КК, та шахрайство, вчинене з використанням комп'ютерної техніки, яке, крім кваліфікації за ст. 190 КК, потребує додаткової кваліфікації;

- визначення специфіки змісту суб'єктивної сторони шахрайства, вчинюваного шляхом незаконних операцій із використанням ЕОТ, що полягає у встановленні усвідомлення загальних закономірностей функціонування ЕОМ, того, що певні дії забезпечать здійснення обману або зловживання довірою й можуть призвести до заподіяння шкоди потерпілій особі;

- аргументація положення про те, що суворість санкції ч. 4 ст. 190 КК не повною мірою відповідає суспільній небезпечності досліджуваного шахрайства;

- визначення перспективних напрямів запобігання «комп'ютерному» шахрайству шляхом віднесення до їх числа використання спеціалізованих систем штучного інтелекту, державно-приватного

партнерства та оновлення системи підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів.

3. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації, наведені в дисертації, можуть бути використані:

- у *правотворчій діяльності* – для удосконалення кримінального законодавства України в частині нормативної регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності, пов'язані з використанням комп'ютерної техніки (Акт впровадження № 02/2024 від 24.05.2024);

- у *науково-дослідній діяльності* – для подальших наукових досліджень кримінально-правової охорони відносин власності в контексті тенденцій інформатизації;

4. Наукові публікації, у яких висвітлено основні результати дисертаційного дослідження, та повнота їх опублікування.

Основні наукові результати дисертації Усманова Руслана Абдішекуровича на тему «Кримінальна відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій із використанням комп'ютерної техніки» відображено у 7 працях, з яких 3 – це статті в наукових фахових виданнях України та 4 – матеріали науково-практичних конференцій, які розкривають основний зміст дисертації, серед яких:

1. Усманов Р. А. Шахрайство з використанням електронно-обчислювальної техніки: аналіз судової практики. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2024. № 1. URL : <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-19>.

2. Усманов Р.А. Об'єкт та предмет шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно обчислювальної техніки. *Юриличний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/136>

3. Усманов Р.А. Деякі питання об'єктивної сторони шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням ЕОТ. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. URL: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2024.1.22>

4. Усманов Р. А. Проблемні аспекти протидії злочинам проти власності, що вчиняються з використанням платіжних карток. *Доступ до правосуддя в контексті реформи децентралізації в Україні* : матер. Загальнонаціонального юридичного форуму (м. Сєвєродонецьк, 13 грудня 2019 р.). Сєвєродонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2020. С. 115-120.

5. Усманов Р. А. Можливості збирання та аналізу даних про операції з віртуальними активами. *Імплементція ILP моделі в Україні*: матеріали круглого столу, м. Одеса, 15 березня 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. С.115-118.

6. Усманов Р. А. Класифікація «комп'ютерного» шахрайства, яка має значення для кримінально-правових досліджень. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 5 постійно діючої Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Кропивницький, 24 березня 2023 р.) Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 44-49.

7. Усманов Р. А. Особливості об'єктивної сторони несанкціонованих транзакцій безготівкових коштів. *Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів, співробітників закладів вищої освіти і наукових організацій, юристів-практиків, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ. м. Київ, 29 березня 2024 р. / За ред. проф. Татаренко Г.В. Київ: вид-во Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2024. С. 124-126.

Зазначені публікації містять ґрунтовне наукове обґрунтуванням отриманих результатів дослідження. Вони опубліковані у фахових виданнях, що повністю відповідають установленим вимогам. Матеріали дисертації викладені вичерпно та представлені в різноманітних випусках наукових періодичних видань. У наведених публікаціях відсутні повторення наукових результатів, які були раніше оприлюднені в інших наукових працях з тієї самої тематики. Публікації Усманова Руслана Абдішекуровича характеризуються оригінальністю, послідовністю та професійним підходом до висвітлення наукового дослідження. Дисертаційне дослідження Усманова Р.А. на тему «Кримінальна відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій із використанням комп'ютерної техніки» відповідає вимогам, встановленим п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

5. Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження. Наукові положення та висновки дослідження мають ґрунтовне обґрунтування, що спирається на комплексний аналіз наукової літератури та узагальнення практики застосування національного законодавства. (усього – 226 джерел).

Структура дисертаційного дослідження Р.А. Усманова відповідає визначеній меті та поставленим завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

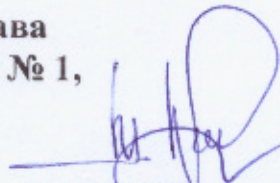
Дисертація написана грамотно, оформлена згідно з чинними вимогами, передбаченими Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44). Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Мовностилістична культура роботи досить висока. Список використаних літературних джерел, а також

посилання на них у тексті дисертації зроблено з дотриманням вимог.

Загальний висновок

З урахуванням викладеного, представлена дисертаційна робота Усманова Руслана Абдішекуровича на тему «Кримінальна відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій із використанням комп'ютерної техніки» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

**Головуючий на засіданні
кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1,
доктор юридичних наук
старший дослідник**

Тетяна ПОНОМАРЬОВА

07 січня 2025 року

Підпис Пономарьової Тетяни Ігорівни засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності**

Наталія ХОЗЛУ